

Hierapolis Kazı Başkanı Prof. Dr. Francesco D'andria:

"HIERAPOLIS KEŞFEDİLMİYİ BEKLEYEN UÇSUZ BUCAKSIZ BİR CEVHER"

Restore edilen sahne önünde restorasyon ekibi (2013).

Kazi çalışmalarının devam ettiği Hierapolis antik kentinin hikâyesini anlatır mısınız? Kentin tarihi ne kadar eskilere dayanıyor?

Hierapolis kenti, başkenti Antioch -günümüzde Antakya- olan Selevkos İmparatorluğu'nun askeri kolonisi olarak M.Ö. 3'üncü yüzyılın sonunda kurulmuş. Kentin, Pergamon Krallığı topraklarının sınırındaki stratejik bir bölgede, Lycos vadisine -bugünkü Çürüksu- hâkim yüksek bir düzlükte kurulmasına karar verilmiş. Yunanca olan Hierapolis ismi, "kutsal şehir" anlamına geliyor çünkü bu yüksek ovanın ortasında, beyaz travertenleri meydana getiren termal suların çıktığı kutsal olduğuna inanılan bir mağara bulunuyordu. Bölgenin günümüzdeki Türkçe adı Pamukkale de, bu oluşumdan geliyor. 1500 yılı aşkın bir süre mesken edinilen kent, özellikle büyük tiyatro gibi yapıların inşa edildiği Roma İmparatorluğu döneminde, yani M.S. 1-3'üncü yüzyıllarda zenginleşiyor.

Bölgede yürütülen kazı çalışmalarından bahsedebilir misiniz? Sizin başkanlığınızda devam eden çalışmalar ne aşamada bulunuyor?

Sistematiği kazı ve restorasyon çalışmaları, Torino Politeknik Üniversitesi'nden Paolo Verzzone tarafından kurulan İtalyan Arkeolojik Enstitüsü'nün çalışmalarıyla 1957 yılında başladı. Bu tarihten itibaren aralıklı olarak 58 yıldır süren çalışmalar, İtalya ve Türkiye arasındaki bilimsel işbirliğinin önemli bir örneğini oluşturuyor. İlk yıllarda söz konusu çalışmalar, İsa'nın havarisi Aziz Filipus'un idam edildiği yerde, sekiz köşeli olarak inşa edilen Bizans dönemine ait önemli bir binaya odaklanmıştı. Çalışmalar daha sonra mezarlığın da ötesinde geniş kapsamda yoğunlaştı. 1961 yılında, Kültür Bakanlığı'nın da katkısıyla tiyatronun kazı çalışmaları başladı. Son birkaç yıldır rehberliğimde devam eden çalışmalarda keşfedilenler, dünyanın dört bir yanında basının da ilgisini çekti. Bu keşiflerin başında, Aziz Filipus'un mezarı ile Tanrı Plutos tarafından yönetilen, yeraltı dünyasının girişi olduğu düşünülen mağara çevresine inşa edilmiş tapınak Plutonion yer alıyor.

Tofaş'ın Hierapolis kazalarına verdiği destek hangi bölümü kapsıyor? Bu desteğin kazı çalışmaları için önemi nedir?

Bir miras olarak antik kentin restorasyonu ve kurtarılmasına yönelik Tofaş ve Koç Topluluğu'nun

desteği, büyük tiyatroya öncelik verilerek 1994 yılında başladı. O dönemde, Orta Çağ'daki depremler nedeniyle çöken sahne kısmının duvarını yeniden inşa ettik. Son yıllarda ise Tofaş'ın sponsorluğu sayesinde antik kentin ziyaretçi yolunun başlangıcı olan Frontinus Kapısı çevresindeki bölgeyi kazıp kurtarabildik. Tofaş ve Koç Topluluğu, 2013-2014 yılları arasında sahne binasının anıtsal nitelikteki mermer ön cephesinin yeniden yapılması ile tiyatronun restorasyonu için gerekli desteği sağladı. Yeniden inşa sırasında tam konumlarına yerleştirmek amacıyla üç binden fazla mermer blok analiz edildi. Parçalara ayrılmış sütunlar, arşitravlar (antik tapınaklarda sütunların üzerindeki yatay bölüm) ve kornişler tekrar bir araya getirilerek özel reçinelerle yapıştırıldı ve onarıldı. Orta kapı aralığının karşı tarafında yer alan, Apollo, Güneş Tanrısı ve Ay Tanrısı'nın görsellerinin bulunduğu oyulmuş kabartmaların kopyaları yapıldı. Güneş Tanrısı büstündeki yaldızlı bronz "ışınlı" taç yeniden yapıldı ve şu anda 2 bin yıl önce olduğu gibi güneşin ışınlarını yansıtıyor.

Bu çalışma sayesinde Akdeniz'in en önemli tiyatrolarından olan ve turistlerin büyük ilgisini çeken tiyatro yeniden inşa edilebildi.

Kazi ekibinin profilinden bahsedebilir misiniz? Ekte kimler yer alıyor?

İtalyan Arkeoloji Enstitüsü'nün bir parçası olarak Hierapolis'te görev yapan ekibin hem uluslararası hem de disiplinler arası olmak üzere iki önemli özelliği var. Ekip, İtalyan-Türk işbirliğiyle, başta Denizli Arkeoloji Müzesi ve Pamukkale Üniversitesi'nin katılımıyla kuruldu. Çalışmaya, Salento, Messina, Roma "La Sapienza" ve Floransa üniversiteleri ile Torino Politeknik Üniversitesi olmak üzere beş İtalyan enstitüsü katılıyor. Fiziksel antropoloji bakımından mezarlarda bulunan iskeletler ve antik nüfusun DNA'sı, Bordeaux'daki CNRS'in Fransız ekibi tarafından araştırılıyor. Oslo Üniversitesi'nin bir departmanı ise şehrin doğu mezarlığı üzerinde çalışıyor. Geleneksel olarak Hierapolis'te görev yapan arkeologlara, kitabe okuma uzmanlarına, mimarlara ve restorasyon ekibine ek olarak geçtiğimiz yıllarda, kimyagerler, fizikçiler, jeologlar, sismologlar, statik mühendisleri, antropologlar, paleo-botanikçiler, arkeo-zoologlar ve 3D rekonstrüksiyon uzmanları gibi diğer disiplinlerden uzmanlar da çalışmalara katıldı. Faklı bilimsel altyapılara sahip uzmanların varlığı, heyecan verici ve yenilikçi bir çalışma ortamı sağlıyor.

> Tofaş'ın 1994 yılından bu yana kazı çalışmalarına destek verdiği **Pamukkale'deki Hierapolis antik kenti**, geçtiğimiz yıl dünyanın dört bir yanından gelen iki milyona yakın ziyaretçiyi ağırladı ve **Türkiye'nin en çok ziyaret edilen** arkeolojik sahalarından biri haline geldi. **UNESCO Dünya Miras Listesi'**nde de yer alan **Hierapolis'in** dünü, bugünü ve gelecek planlarına dair sorularımızı **Kazı Başkanı Prof. Dr. Francesco D'andria** yanıtladı <

Kazi bölgesinde bugüne kadar neler gün ışığına çıktı? Bölgedeki kazı çalışmalarının kısa vadeli planları arasında neler yer alıyor?

Yapılan kazı ve restorasyon çalışmaları, ilgi çekici bir ziyaretçi rotası oluşmasını sağladı. Bu rota, antik anıtların yanı sıra termal havuzları, beyaz traverten oluşumlarını ve neredeyse 60 yıllık kazı çalışmasının bulgularının bir kısmının sergilendiği müzeyi içeriyor. Rota, kuzeyde, Roma'daki Via Appia ve Pompeii'ye kıyasla çeşitli şekillerdeki düzinelerce mezarın yer aldığı bölgeyle başlıyor. Burası Akdeniz'in en büyük Roma dönemi mezarlıklarından biri... Bu rota, anıtsal nitelikteki Frontinus Kapısı'nın yer aldığı antik kent girişine doğru ilerliyor ve oradan, Apollo Tapınağı'nın ve kentin zengin nüfusunun konakladığı evlerin ziyaret edilebileceği merkeze doğru devam ediyor. Nihai olarak da, yakın zamanda ortaya çıkarılan Plutonion ve büyük tiyatrodan son buluyor.

İkinci rotada ise ziyaretçiler, doğu tepesine doğru M.S. 5'inci ve 6'nci yüzyıllarda inşa edilmiş anıt kompleksi sahasını, Aziz Filipus mabedini ve mezarını gezebiliyor. Önümüzdeki birkaç yıla yönelik programların odak noktasında, kazılan ve kısmen restore edilen anıtların, ziyaretçilere sergilenilecek kültürel mirasın haline getirilmesi var. Sahne binası, izleyicilerin oturduğu alan ve orkestranın bulunduğu bölümdeki restorasyon çalışmalarını tamamlamayı planlıyoruz. Sahne binasının restore edilen kısmına turistlerin erişimini sağlamak için bir rota oluşturulması da planlar arasında. Müzik etkinlikleri için bir yer ayırmak amacıyla tüm alanın düzenlenmesi de amaçlanıyor. Ayrıca tiyatronun öne çıkan dekorasyon unsurlarının ve yazıtlar içeren mermer bloklarının, açık hava müzesinde sergilenmesi düşünüldü.

Ziyaretçilerin rotası üzerinde çeşitli şekillerde teatral maskelerden oluşan oyma kabartmalı bloklar düzenlenmesi de gündemde. Bu alanda fresk, mozaik ve mermer zemin şeklinde olağanüstü dekorasyon unsurlarına sahip antik evler bulunuyor. Restorasyon çalışmalarının ardından bu evler, Apollo Tapınağı'ndan tiyatroya kadar uzanan ziyaretçi rotasına dahil edilebilir. Diğer restorasyon projeleri, Plutos Tapınağı, Frontinus Kapısı ve Aziz Filipus kompleksini içeriyor.

> “Tekrar Franço olarak anılmayı çok isterdim”

Hierapolis'e ilk olarak 1970'lerde gelen Prof. Dr. Francesco D'andria, bugün dünyanın çeşitli yerlerinden yaklaşık 70 üye, bir o kadar da yerel çalışanla kompleks bir enstitüyü yönetiyor. Bölgeye gelir gelmez akarsuların sesi ve traverten havuzlarına yansıyan gün batımı renkleriyle kendisini doğanın güzelliğine, mekânın büyüüne kapırdığını söyleyen Prof. Dr. D'andria, o tarihlerden bu yana Hierapolis ve Pamukkale'nin bir sakini. Yıllar boyunca Türkiye tarihini izleyen, derin kültürel köklerini keşfeden ve bölgede yaşayan insanlarla arkadaşlıklar kuran Prof. Dr. D'andria için Pamukkale Üniversitesi tarafından Onursal Öğretim Üyesi olarak kabul edilmesi büyük anlam taşıyor. Prof. Dr. D'andria, yıllar içerisinde Pamukkale ve çevresindeki pek çok kişinin kendisinde unutulmaz anılar bıraktığını belirtiyor ve ekliyor: “Buraya genç bir arkeolog olarak geldiğimde bana “Franço” derlerdi. Francesco'yu söylemek onlar için zordu. Şimdi ise “profesör” veya “hoca” diyorlar; ancak tekrar Franço olarak anılmayı çok isterdim.”

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Hierapolis antik kenti yılda kaç ziyaretçi ağırlıyor, ziyaretçilerin ilgisini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yurtiçi ve yurtdışı ziyaretçi profili nedir?

Hierapolis-Pamukkale, hem doğal hem de tarihi-arkeolojik değeri itibarıyla 1988 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 485'inci olarak eklendi. Türk hükümeti 2000 yılında, 1960'larda arkeoloji bölgesine inşa edilmiş otellerin yıkılmasını da öngören bir takım çevresel restorasyon tedbirini içeren arkeolojik parkı kurdu. Hierapolis Parkı şu anda TÜRSAB şirketinin idaresinde. Son birkaç yılda turist sayısında önemli bir artış oldu. 2014 yılında ziyaretçi sayısı 1,8 milyona ulaştı ve bölge, Türkiye'nin en çok ziyaret edilen arkeolojik sahalarından biri haline geldi. Hierapolis, hem kısa süreli geziler yapılabilecek bir kitle turizmi rotasına, hem de tüm gününü ayırmak isteyenler için merkezden uzak farklı rotalara sahip. Merkeze en ilgi çeken kısımlar; termal kaynaklar, traverten oluşumları ve tiyatro. Aziz Filipus Tapınağı gibi lokasyonlar ise detaylara meraklı turistlerin daha çok ilgisini çekiyor. Rus turistler daha kısa süreli ziyaretleri tercih ederken, tarihi farkındalıklarını artırmak isteyen Avrupalı, Kuzey Amerikalı, Japon, Koreli ve artan bir şekilde Çinli ziyaretçilerden oluşan turist kitlesine doğru artan bir eğilim görülüyor.

1800 yıllık Hierapolis Antik Tiyatrosu, restorasyon çalışmaları sonrasında hangi etkinliklere ev sahipliği yaptı?

Hierapolis Antik Tiyatrosu 8 bin kişilik kapasiteye sahip. Bu özelliğiyle tiyatro ve müzik organizasyonları için oldukça cazip. Tiyatrodaki sahne binasının mermer kolonları ve oyma kabartmaları, etkinlikler için büyüleyici bir arka fon oluşturuyor.

Bilgisayar ortamında sahne binasının restorasyon görüntüsü (Massimo Limoncelli).

L. De Laborde tarafından yapılan tiyatro çizimi (1838).

1960'lı yıllarda tiyatronun oturma alanında yapılan kazı çalışmaları.

Tiyatro alanında Tanrı Helios'un büstü (2013).

Son yıllarda Türkiye'nin en çok ziyaret edilen arkeolojik sahalarından biri haline gelen Hierapolis antik kentini 2014 yılında 1,8 milyon kişi ziyaret etti.

Sahne kolonları üzerinde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları (2012-2013)

Tiyatro, ilk olarak 2007 yılında İtalyan Büyükelçiliği'nin organizatörlüğünde, enstitünün 50'nci yıl dönümü kutlamaları olarak üzere pek çok konser ve sahipliği yaptı. Sahne kısmının restorasyonundan sonra mekân daha da ilgi çekici bir hal aldı ve Türk yetkililer tiyatroya yapılmak istenen çeşitli girişimleri desteklediler. Örneğin, TRT tarafından organize edilen ve Karadağ'dan Orta Asya'daki cumhuriyetlere kadar Türkçe konuşulan ülkeleri kapsayan Uluslararası Türkçe Sözlü Müzik Festivali "Türkçevizyon" burada yapıldı. Ayrıca 2014 yılında tiyatroya, Murano'nun (Venedik) usta cam üfleyicileriyle işbirliği içerisinde, Denizli'den gelen birçok sanatçıyla oluşturulan cam heykel sergisi yapıldı. Çok sayıda izleyici çeken bu deneyimlerin ardından, bu olağanüstü anıtın kullanımında yeterli korumanın sağlanması amacıyla Uluslararası Restorasyon Tüzüğü'ne uygun bir yaklaşımın belirlenmesi büyük önem taşıyor.

Hierapolis'e dair paylaşılabileceğiniz ilginç detaylar var mı?

Hierapolis, keşfedilmeyi bekleyen uçsuz bucaksız bir cevher. 2012 yılında Plutonion mağarasının keşfi ile cehennem melekleri tarafından kuşların ve küçük hayvanların öldürüldüğü yeraltı geçidinden bahseden antik yazarlar doğrulanmış oluyor. Şehrin sismik fay üzerindeki bir bölgesinde, sabahları toprağın derinliklerinden yayılan zehirli CO₂ gazı nedeniyle ölen kuşları gördüğüm yerde tapınağı keşfettim. Kazı çalışmalarına bu alanda başladım ve birkaç yıl içerisinde Plutos ve gelini Proserpina'nın tapınağını gün ışığına çıkardık. Bir diğer olağanüstü bulgu ise Apollo Tapınağı'ndaki alfabetik kehanetti. Her mısra Yunan alfabesinden bir harfle başlıyor. Tüm ziyaretçiler Tanrı Apollo'nun

Sahne binasının arka duvar restorasyonu (1994).

Restorasyon sonrası Frontinus Kapısı (2014).

sorularına yanıtını duyulabiliyor. Yalnızca harfi almak yeterli ve yanıt hemen ardından geliyor. Yanıt zaman zaman iyi oluyor: "Seni koruyan tanrı sana beklenmedik bir neşe verir" ve zaman zaman mısra "M" harfi ile başlıyor ve yanıt tüm umudu ortadan kaldırıyor: "Acılar içinde ilerleyeceksin; acele etme, faydası yok." Ancak genel anlamda mısralar insanlığın geleceğini gören Tanrı Apollo'nun pozitif bir mesajını iletiyor.